

فصل چهارم

پیشینه تاریخی استان ایلام

درس ۱۰ گذشته استان و مراکز اولیه تمدن

فلات ایران از جمله سرزمین‌های آسیایی است که به استناد کاوش‌های باستان‌شناسی، کانون یکی از کهن‌ترین تمدن‌های بشری است. تحقیقات و کشفیات علمی، حضور انسان را تا حدود یکصد هزار سال پیش در این سرزمین تأیید می‌کند. سرزمینی که امروزه استان ایلام نامیده می‌شود، دارای تاریخ و تمدنی کهن است. رشته کوه زاگرس نیز پناهگاه مطلوب طبیعی برای ساکنان آن در مقابل خطرات و تهدیدات بوده است. وجود کوه‌های عظیم، رودخانه‌های دائمی، همراه با پوشش گیاهی غنی، آب و هوای مساعد، دشت‌ها و سرزمین‌های هموار شرایط خاصی را برای کشاورزی و سکونت اقوام اولیه در این استان فراهم کرده است.

پیشتر بدانیم

تپه علی‌کش در جنوب شهر دهلران در میان اراضی کشاورزی واقع شده است. این محوطه باستانی یکی از محل‌های شاخص روستائین در دوره نوسنگی (نئولیتیک) و از اولین اماکنی است که انسان در آن به زندگی یکجانشینی و کشاورزی روی آورده است. این منطقه در حدود ۸۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح (ع) مسکونی بوده است.

فعالیت

در مورد یکی از آثار باستانی-تاریخی محل زندگی خود تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس درس ارائه نمایید.

پیشتر بدانیم

وجه تسمیه ایلام: در نوشته‌های سومری ایلام را با حروف اختصاری (NIM) «نیم» ثبت کرده‌اند. بابلیان ایلام را الام (elam) یا آلامتو (elamtu) به معنای کوهستان یا محل طلوع خورشید نامیده‌اند. در اصل واژه ایلام، ریشه زبانی «اکدی» دارد و به معنای سرزمین بلند است. ایلامیان سرزمین خود را «هل - تم - تی» نامیده‌اند که به معنای سرزمین خدایان است. یونانیان ایلام را «الیمائیس» نامیده‌اند. در کتاب مقدس تورات این منطقه به نام «الام» آمده است. الام یا اعلام در زبان سامی به معنای کوه است.

ایلام پیش از اسلام

ایلام سابقه تاریخی بسیار کهن دارد و جزء قدیمی ترین مناطق است. ساکنان اولیه ایلام از اقوام گوتی و کاسیت بوده اند که قبایلی شکارچی و گله دار بوده و به صورت اشتراکی زندگی می کرده اند. این سرزمین در دوره باستان جزء کشور ایلام قدیم بوده است. همسایگی ایلام با سرزمین بین النهرین (میان دو رود) و ارتباط اقتصادی، فرهنگی و نظامی با ساکنان این نواحی بر غنای فرهنگی و تمدنی آن افزوده است.

پیشتر بدانیم

شهر تاریخی سیروان در شمال استان در شهرستان سیروان روستای سراب کلان، به صورت نیمه مدفون با بقایای آثار معماری ارزشمند قرار دارد. این شهر در دوران شکوه و عظمت خود مرکز ایالت ماسبدان و از شهرهای مهم و آباد ایران عصر ساسانی بوده است، در میان آثار به جا مانده از سیروان، بنایی موسوم به قصر انوشیروان ساسانی مشاهده می شود.

بر اساس تقسیمات به عمل آمده، پس از ورود اقوام آریایی به فلات ایران و تأسیس حکومت «ماد» (۷۰۸ تا ۵۵۰ ق.م)، این منطقه جزء ساتراپ نشین هشتم دولت ماد محسوب می شد. در عصر هخامنشیان (۵۵۹ تا ۳۳۰ ق.م)، ماسبدان (ایلام امروزی)، لرستان و خوزستان سومین ایالت از ایالات امپراتوری هخامنشی بود که آن را «اوج» یا «سوزیانا» نامیده اند.

فعالیت

با راهنمایی دبیر خود حدود و موقعیت جغرافیایی کشور ایلام باستان را روی نقشه ایران مشخص کنید.

در دوره حکومت سلوکیان، ایلام جزء ساتراپ نشین ماد بزرگ بود. در عصر اشکانیان این منطقه یکی از ایالت های، پارتیان به حساب می آمد. در زمان حکومت ساسانیان ایلام جزء ایالت «پهله» یا «پهلو» بوده است. در این دوره با توجه به شرایط طبیعی مناسب، شهرنشینی رونقی به سزا داشته است. واقع شدن ایالات نشین ایلام بین چهار پایتخت باستانی ایران یعنی شوش، تخت جمشید، هگمتانه، تیسفون و به دلیل موقعیت مکانی و ارتباط این سکونتگاه ها با هم، نیاز به راه سازی و پل سازی بوده که به قبل از تبع آن پل های متعددی بر روی سیمره احداث شده است.

پیشتر بدانیم

شهر تاریخی سیمره در کنار دره شهر کنونی واقع شده است. این اثر بزرگ‌ترین محوطه تاریخی در سطح استان را تشکیل می‌دهد که مربوط به دوره ساسانی - اسلامی است و در آن زمان مرکز ایالت مهرگان کدک (مهرجان قدق) بود.

ایلام پس از ورود اسلام

سرزمین ایلام، پس از ورود اسلام به ایران و سقوط حکومت ساسانیان، مانند سایر نواحی کشور توسط اعراب مسلمان تصرف شد و تحت حاکمیت خلفای اسلام قرار گرفت. در این دوره ایلام جزء ایالت قهستان (جبال) به‌شمار می‌رفت. در دوره خلافت اموی (۴۱ تا ۱۳۲ ه.ق) ایلام تحت نظر حاکم کوفه اداره می‌شد و در عصر خلافت عباسی (۱۳۲ تا ۶۵۶ ه.ق) این سرزمین همچنان جزء ایالت جبال و تحت حاکمیت اعراب مسلمان قرار داشت.

پیشتر بدانیم

قلعه والی ایلام متعلق به عصر قاجاریه، یکی از بناهای فرهنگی - تاریخی است که در ضلع شمالی خیابان پاسداران در شهر ایلام قرار دارد، این بنا در سال ۱۳۲۶ قمری به دستور غلامرضاخان ابوقداره آخرین والی حکومت والیان ساخته شده است. قلعه نمای جنوبی و شکل تقریباً دوزنقه‌ای دارد. چشمه بی‌بی آب این قلعه را تأمین می‌کرده که به سبک گذشته با استفاده از تنبوشه آب چشمه به محوطه حیاط مرکزی قلعه هدایت شده است.

مردم ساکن در ایلام مانند سایر نواحی ایران، پس از شکل‌گیری حکومت‌های ایرانی - اسلامی (از قرن سوم هجری قمری به بعد) همسنگی خود را با سلسله‌هایی نظیر: صفاریان، آل بویه، کاکویه، حسنویه و... حفظ کردند. در اواخر حکومت سلجوقیان که حکومت مرکزی تضعیف شده بود، حکومت‌های محلی مختلفی در ایران شکل گرفتند که به نام «اتابکان» معروف بودند. یکی از این حکومت‌ها، حکومت اتابکان لرستان بود که به دو شعبه لر بزرگ (۵۵۰ تا ۸۲۷ ه.ق) و لر کوچک (۵۸۰ تا ۱۰۰۶ ه.ق) تقسیم گردیدند. از این زمان ایلام تحت سلطه فرمانروایی اتابکان لر کوچک (آل خورشید) قرار گرفت. اولین حاکم این سلسله شجاع‌الدین خورشید و آخرین آن شاهرودی خان بود.

از عصر صفویه تا روی کار آمدن قاجاریه تمام مناطق لرستان و ایلام زیر نظر والی لرستان با مرکزیت خرم‌آباد اداره می‌شد. در زمان قاجار حکومت والیان محدود به پشتکوه (ایلام) شد. در این زمان اسماعیل خان فیلی والی وقت مرکز حکومت خود را به ده‌بالا (شهر ایلام) منتقل کرد، این منطقه بعدها در دوره حکومت حسینقلی خان ابوقداره به نام حسین‌آباد معروف شد. در زمان تأسیس حکومت پهلوی (۱۳۰۴ تا ۱۳۵۷ ش)، رضاشاه که در صدد برداشتن حکومت‌های محلی و برپایی یک نظام سیاسی متمرکز بود، سپاهیان را برای حذف حکومت والیان ایلام فرستاد. غلامرضاخان ابوقداره حاکم وقت ایلام شکست خورد و به کشور عراق فرار کرد. بدین ترتیب حکومت والیان در ایلام پایان یافت.

درس ۱۱ جایگاه ایلام در دفاع از سرزمین ایران اسلامی

مردم این سرزمین در طول تاریخ از گذشته تا امروز با شجاعت و از خود گذشتگی از تمامیت ارضی ایران در برابر هجوم ملل بیگانه دفاع کرده و در حفاظت از این مرز و بوم همگام با ملت ایران نقشی مهم و اساسی داشته‌اند.

از عصر صفویه تا قاجاریه اختلافات مرزی ایران و عثمانی همیشه باعث درگیری و کشمکش بین دو طرف بوده است. مردم ایلام در زمان والیان پشتکوه در نواحی مرزی با قدرت در برابر تهاجم و تجاوز عثمانی ایستادگی کرده‌اند و خدمات شایانی در دفاع از مرزهای غربی انجام داده‌اند. پس از جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴ م) و تجزیه شدن امپراتوری عثمانی، کشور عراق (۱۲۹۹ ش/۱۹۲۰ م.) در همسایگی غربی ایران به وجود آمد. باروی کارآمدن حزب بعث عراق در سال ۱۳۴۷ ش. اختلافات ایران و عراق بیشتر شد و مناقشاتی به وجود آمد و حفاظت از مرزها در این منطقه اهمیتی دو چندان یافت.

فعالیت

با کمک دبیر خود برخی از عوامل مؤثر در اختلافات و منازعات مرزی باعراق را بیان نمایید.

پیشتر بدانیم

استان ایلام، در میان استان‌های هم مرز با کشور عراق طولانی‌ترین مرز را به خود اختصاص داده است. از سال

۱۳۴۷ ش تا ۱۳۵۳ ش حکومت بعث عراق بارها نواحی مرزی استان را مورد تعرض و تجاوز قرار داده است که بیشتر از صد مورد زد و خورد در مناطقی نظیر: مهران، میمک، موسیان و فکه به وقوع پیوسته است، تا اینکه در سال ۱۳۵۳ ش/ ۱۹۷۵ م. با انعقاد قرارداد الجزایر بین دو کشور صلح و آرامش برقرار گردید. پس از پیروزی انقلاب اسلامی رژیم بعثی عراق در سال ۱۳۵۹ ش ایران را مورد هجوم قرار داد که بخشی از خاک استان به اشغال بعثی‌ها درآمد.

پیشینه تاریخی استان

پس از پیروزی انقلاب (۱۳۵۷ ش) تعرضات و تجاوزات عراق به مرزهای ایران اسلامی به خصوص در نواحی استان ایلام دوباره شروع شد.

رژیم بعث با حمایت استکبار جهانی و با هدف دستیابی به نقش ژاندارمی منطقه و جلوگیری از اشاعه و صدور ایدئولوژی اسلام شیعی و ارزش‌های انقلابی، پس از لغو قرار داد الجزایر در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ دست به تهاجم نظامی همه جانبه‌ای زد و به خاک ایران اسلامی حمله ور گردید.

پیشتر بدانیم

عملیات کربلای ۱: این عملیات در ساعت ۲۲:۳۰ دقیقه در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۹ در مهران با اهداف باز پس‌گیری شهر مهران و آزادسازی ارتفاعات مهم و استراتژیک فلاویزان در ۵ مرحله و طی ۸ روز انجام شد. در این عملیات رزمندگان اسلام توانستند مهران را آزاد کنند و ارتفاعات فلاویزان را پس بگیرند و تلفات و خسارات خیلی سنگینی به ارتش عراق وارد کنند.

در مقابل تهاجم دشمن بعثی مردم ایلام با تبعیت از فرمایشات امام خمینی (ره) دست به بسیج همگانی زدند و با کمک علما، بسیج مردمی، سپاه پاسداران، ارتش، جهاد سازندگی و ... به مقابله با تهاجم و پیشروی دشمن پرداختند و با رشادت، ایمان و پایداری مقاومت و ایستادگی نمودند. نیروی‌های مردمی در اکثر جبهه‌ها و محورها با انجام عملیات‌های ایذایی و انجام جنگ‌های چریکی و نامنظم و نفوذ در عقبه نیروهای دشمن، روند پیشرفت و اشغالگری دشمن بعثی را متوقف کردند و نگذاشتند استکبار جهانی و رژیم بعثی به اهداف شوم خود برسند.

فعالیت

به نظر شما چرا عشایر استان ایلام در هشت سال دفاع مقدس نقش به‌سزایی در شکست دشمن در نواحی

مرزی داشتند؟

پیشتر بدانیم

کارنامه درخشان مردم استان در دفاع همه‌جانبه از تمامیت ارضی کشور و مقابله با دشمن اشغالگر در هشت سال دفاع مقدس با تقدیم حدود ۳۰۰۰ شهید، ۳۳۱ آزاده سرافراز و بیش از ۱۰/۰۰۰ جانباز ایثارگر و اعزام بیش از ۶۰/۰۰۰ نفر نیرو در قالب تمامی نیروهای نظامی به جبهه و انجام بیش از ۵۰ عملیات در سطوح مختلف در نواحی مرزی و همچنین تحمل بیش از چند صد حمله و تجاوز هوایی دشمن و زندگی در دره‌های کوهستانی در چادر با کمترین امکانات در طول هشت سال دفاع مقدس، مزین گردیده است. این خود سندی افتخارآمیز و گویا از حضور توأم با شعور مردم استان در دفاع از میهن عزیز ایران در ایام دفاع مقدس است.

برای مطالعه

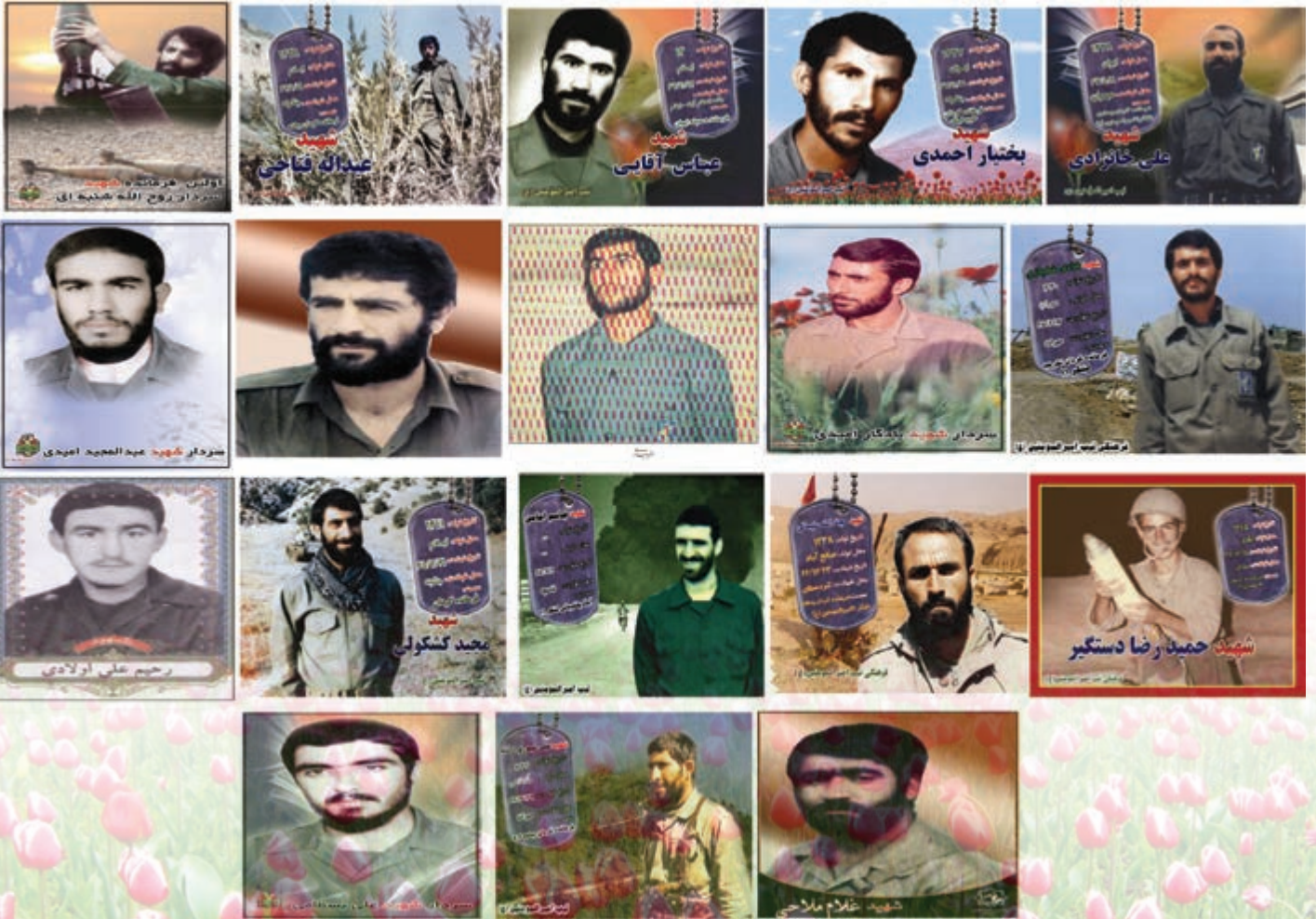
جدول ۱-۴- مشخصات برخی عملیات‌های رزمندگان اسلام در مرزهای استان

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	منطقه عملیاتی	رمز عملیات	سازمان عمل‌کننده	فرماندهی عملیات
۱	ضربت ذوالفقار	۱۳۵۹/۱۰/۱۹	ارتفاعات میمک	یا الله	سپاه - ارتش نیروهای مردمی استان	ارتش
۲	فتح‌المبین	۱۳۶۱/۱/۲	جنوب استان ایلام - شمال خوزستان	یا زهرا(س)	مشترک	مشترک
۳	محرم	۱۳۶۱/۸/۱۰	دهلران ارتفاعات حمرین	یا زینب(س)	مشترک	مشترک
۴	والفجر مقدماتی	۱۳۶۱/۱۱/۱۸	جزابه - فکه	یا الله	ارتش - سپاه	سپاه
۵	والفجر ۱	۱۳۶۲/۱/۲۰	ارتفاعات حمرین - جبل فوقی	یا الله	مشترک	ارتش
۶	والفجر ۳	۱۳۶۲/۵/۷	شرق مهران	یا الله	مشترک	مشترک
۷	عاشورا	۱۳۶۳/۷/۲۵	میمک - فصیل - گرگنی	یا ابا عبدالله الحسین(ع)	مشترک	سپاه
۸	کربلای ۱	۱۳۶۵/۴/۹	مهران	یا ابوالفضل العباس(ع)	سپاه	سپاه

جدول ۲-۴- مشخصات برخی از سرداران شهید استان در هشت سال دفاع مقدس

ردیف	نام و نام خانوادگی	مسئولیت در زمان شهادت	تاریخ شهادت	محل شهادت
۱	روح اله شنبه‌ای	فرمانده واحد عملیات سپاه ایلام	۱۳۵۹/۶/۲۰	مهران
۲	عبداله فتاحی	فرمانده گردان پیاده	۱۳۶۲/۱/۱۹	چنگوله
۳	عباس آقایی	فرمانده سپاه ایوان	۱۳۶۲/۱۱/۱۴	جاده اسلام آباد- ایلام
۴	بختیار احمدی	فرمانده گردان طرح لیبک	۱۳۶۲/۱۱/۳۰	چنگوله
۵	علی خانزادی	فرمانده گردان بهداری لشکر ۱۱	۱۳۶۳/۵/۸	مهران
۶	عبدالمجید امیدی	فرمانده واحد بسیج تیپ ۱۱۴	۱۳۶۳/۷/۳۰	میمک
۷	عیسی آستوی	فرمانده گردان آموزشی	۱۳۶۳/۷/۳۰	میمک
۸	حمزه چناری	فرمانده محور تیپ ۱۱۴	۱۳۶۴/۴/۱۹	چنگوله
۹	یادگار امیدی	فرمانده اطلاعات و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۴/۹/۱۰	کانی سخت
۱۰	هادی شهبازی	فرمانده گردان تخریب لشکر ۱۱	۱۳۶۵/۶/۱۷	مهران
۱۱	محمد رحیم علی‌اولاد	فرمانده گردان آموزشی	۱۳۶۵/۷/۷	پادگان شهید فرجیانزاده
۱۲	مجید کنشکولی	فرمانده گردان پیاده ۵۰۴	۱۳۶۵/۷/۲۱	چنگوله
۱۳	جاسم امامی	فرمانده آمادگی و پشتیبانی لشکر ۱۱	۱۳۶۵/۱۱/۱۱	شلمچه
۱۴	حجت‌اله سلیمانی	فرمانده گردان پدافند	۱۳۶۶/۱۲/۲۳	کردستان
۱۵	حمیدرضا دستگیر	فرمانده گردان تخریب لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۲/۱۵	مهران
۱۶	علی بسطامی	فرمانده اطلاعات و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۳/۷	مهران
۱۷	علی غبوری‌زاده	فرمانده گردان ۵۰۳	۱۳۶۷/۳/۲۹	مهران
۱۸	غلام ملاحی	فرمانده طرح و عملیات لشکر ۱۱	۱۳۶۷/۵/۱	میمک

شکل ۱-۴- بعضی از فرماندهان شهید استان

پیشینه تاریخی استان

شکل ۲-۴

فعالیت

به تصاویر بالا نگاه کنید و استنباط خود را در کلاس مطرح نمایید.

مشاهیر استان ایلام

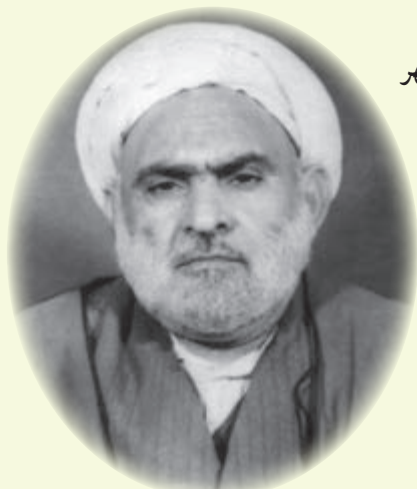
تاریخ هر سرزمینی، شرح مجاهدات انسان‌های متفکر، هنرمند، پرتلاش و بلند همتی است که نقش اساسی در استحکام وحدت ملی، حفظ ارزش‌های اسلامی، عشق به میهن و حفظ مفاخر و میراث فرهنگی داشته‌اند.

برخی از مشاهیر مذهبی

شکل ۳-۴

آیت‌ا... حاج شیخ عبدالرحمن حیدری ایلامی: در سال ۱۳۰۴ ه.ش در شهر ایلام دیده به جهان گشود. پس از پایان تحصیلات مدتی در کسوت معلمی به تدریس مشغول شد. سپس برای ادامه تحصیلات به عتبات عالیات مهاجرت کرد و در محضر حضرت امام خمینی (ره) در نجف اشرف به تحصیل پرداخت و به مقام علمی بالایی رسید. در سال ۱۳۵۴ ش. به ایلام بازگشت و نهضت روحانیون را در جهت مبارزات علیه رژیم پهلوی و پیروزی انقلاب اسلامی هدایت کرد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ ش. وارد مجلس خبرگان شد. با شروع جنگ تحمیلی، ستادهای جذب و هدایت کمک‌های مردمی را تشکیل داد و با بسیج عشایر به دفاع از مرزها پرداخت و در میدان نبرد حضوری مؤثر داشت، ایشان در سال ۱۳۶۵ ش. به دیار باقی شتافت.

شکل ۴-۴

حجت‌الاسلام شیخ محمد تعمیرکاری: در سال ۱۳۱۴ در شهر ایلام متولد شد. پس از تحصیلات اولیه، جهت ادامه تحصیل به شهر قم رفت و مدتی نزد مرحوم امام خمینی (ره) و آیت‌ا... گلپایگانی به تحصیل پرداخت و در جریان مبارزات روحانیون انقلابی علیه رژیم پهلوی حضوری فعال داشت. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به ایلام بازگشت و در کنار آیت‌ا... حیدری و سایر روحانیون مبارز و مردم ایلام به حفاظت و حراست از دستاوردهای انقلاب پرداخت. ایشان در سال ۱۳۷۸ ش. به رحمت ایزدی پیوست.

علامه سیدجعفر الاعرجی پشتکوهی: علامه سیدجعفر الاعرجی پشتکوهی متولد سال ۱۲۷۴ قمری از سادات اعرجی است. در دوره وی حکومت والیان ابوقداره در محدوده ایلام و لرستان زندگی می‌کرد و حیات پرارزش خود را به کسب علم و تحقیق و تفحص در علوم اسلامی و علوم انساب سپری می‌کرد. او از دانشمندان و نسب‌شناسان بزرگ عصر قاجاریه است، که بیش از ۶۰ کتاب درباره اسلام و نسب‌شناسی تألیف کرده است. علامه سیدجعفر در سال ۱۳۳۲ قمری درگذشت.

برخی از مشاهیر ادبی

شاکه و خان منصور: از شعرای معروف استان بوده‌اند که در دوره زندیه در محل کنونی شهرستان ایوان زندگی می‌کرده‌اند. آنان بیشتر، اشعار اشتراکی می‌سروده‌اند؛ به گونه‌ای که هر یک مصرعی را گفته و دیگری تکمیل می‌کرده است. یا این که یکی معمایی را طرح می‌کرده و دیگری پاسخی منظوم بدان می‌داده است.

خانه داجیوند: «خانه» از شعرای معروف استان، از ایل داجیوند در منطقه هلیلان از توابع شهرستان چرداول بود. غلامرضا خان ارکوازی: در اواخر قرن دوازدهم هجری در چوار منطقه «بان‌ویزه» به دنیا آمده، از شاعران و عارفان معروف استان بوده و اطلاعات گسترده‌ای در زمینه‌های مذهبی و تاریخی داشته است و حوزه معلومات عمومی او وسیع بوده است. علاوه بر مناجات‌نامه معروف او، چند شعر دیگر از او به جا مانده که معروف‌ترین آنها شعر «باویال» است.

میرنوروز: او از آغازگران جدی شعر فارسی و محلی به گویش لری در استان بوده، و از اعقاب میرشاهوردی خان حاکم اتابکان لرستان بوده است. میرنوروز شاعری سیاح بوده و پیوسته به گشت‌وگذار می‌پرداخته است. ولی محمد امیدی: در سال ۱۳۰۱ ش در کارزان از توابع شهرستان سیروان به دنیا آمد. او از شاعران معروف استان بود. شاعری طبیعت‌گرا با تکیه بر ارزش‌ها و فرهنگ بومی و محلی. شهرت او بیشتر به خاطر اشعاری حماسی است که در دوران دفاع مقدس به زبان کردی سروده است.

دکتر داریوش رضایی نژاد: از شهدای هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۶ ش در شهرستان آبدانان به دنیا آمد، در سال ۱۳۷۳ ش تحصیلات دیپلم را در رشته ریاضی به پایان رساند و در همین سال در دانشگاه صنعتی مالک‌اشتر اصفهان در رشته مهندسی برق گرایش قدرت مشغول تحصیل شد که با کسب رتبه اول دوره کارشناسی خود را تمام کرد. در سال ۱۳۷۸ ش دوره کارشناسی ارشد در رشته مهندسی برق گرایش قدرت در دانشگاه ارومیه شروع نمود و در سال ۱۳۹۰ ش در دوره دکتری مهندسی برق گرایش قدرت در دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی پذیرفته شد.

شهید رضایی نژاد در تاریخ ۱۳۹۱/۵/۱ در سن ۳۵ سالگی توسط سرویس جاسوسی اسرائیل (موساد) در مقابل منزلش با ضرب گلوله به شهادت رسید.